

РОЗРОБЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА» У ПРАВОВОМУ НАПРЯМІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Карагіоз Р. С., Вдовиченко О. М.

У статті надається стислий огляд наукової юридичної літератури, насамперед вітчизняної, в якій аналізується інформаційна безпека як політико-правове явище, яке вбирає не тільки захист інформації, але й організаційні, політичні, правові та інші заходи, спрямовані на забезпечення стійкого, стабільного розвитку суспільства й держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, політико-правове явище, захист інформації, стабільність суспільства і держави, юридичний аспект, наукова література.

В статті представлений короткий огляд наукової юридичної літератури, переважно української, в якій аналізується інформаційна безпека як політико-правове явище, яке вбирає в себе не тільки поняття захисту інформації, але й організаційні, політичні, правові та інші заходи, спрямовані на забезпечення стійкого, стабільного розвитку суспільства й держави.

Ключевые слова: информационная безопасность, политико-правовое явление, защита информации, стабильность общества и государства, юридический аспект, научная литература.

The article presents a brief overview of scientific legal literature, primarily the Ukrainian one, which analyzes information security as a political and legal phenomenon that takes in not only the notion of information protection, but also organizational, political, legal and other actions aimed at ensuring a sustainable, stable development of society and the state.

Key words: informational security, political and legal phenomenon, information protection, stability of society and state, legal aspect, scientific literature.

Постановка проблеми та її актуальність. Об'єктивно зростаюча глобальність інформаційної сфери приводить до того, що створювана інформаційно-комунікаційна інфраструктура тої чи іншої країни й національних інформаційних ресурсів виявляються об'єктами досить уразливими для впливу з боку геополітичних конкурентів, терористичних організацій, кримінальних груп і окремих зловмисників.

Одним з найважливіших напрямків вивчення проблем інформаційної безпеки є її правовий аспект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поява і наукове закріплення дефініції «інформаційна безпека» безпосередньо пов'язані з осмисленням феномена інформатизації й вивченням змісту процесу формування інформаційного суспільства. Даній проблемі присвячені роботи зарубіжних теоретиків – Д. Белла, Є. Тоффлера, Т. Стоуньєра, А. Турена, У. Дайзарда, М. Кастельса, Й. Масуди та ін. Правові й організаційні основи захисту інформації розкриваються в дослідженнях українських учених Б. Авер'янова, О. Баранова, О. Копиленка, Б. Кормица, В. Погорілка, Г. Почепцова та ін.

Окрему групу становлять роботи А. Білоусова, І. Заєвської, Г. Іващенко, А. Кислявського, Д. Ловцова, Т. Мешкової, Є. Митрохіної, А. Розсошанського, В. Садовничева, А. Стрельцова, які присвячені формуванню системи інформаційної безпеки сучасної держави, виявленню й класифікації існуючих загроз.

Основоположники нового наукового напрямку – інформаційного права – І. Бачило, В. Копилов, А. Агапов, М. Розсолов, В. Лопатін, А. Морозов досліджують проблеми регулювання відносин в області доступу до інформації, охорони прав на результати інтелектуальної діяльності, захисту персональних даних та т. п.

Новій й небезпечній для громадян, суспільства й держави проблемі – необхідності протидії комп'ютерній злочинності присвячені праці Ю. Батурина, В. Крилова, Н. Шурухнова тощо.

Метою статті є стислий огляд наукової юридичної літератури, насамперед вітчизняної, в якій аналізується інформаційна безпека як політико-правове явище, яке вбирає не тільки захист інформації, але й організаційні, політичні, правові та інші заходи, спрямовані на забезпечення стійкого, стабільного розвитку суспільства й держави.

Виклад основного матеріалу. Жодне сучасне суспільство не може існувати і функціонувати без наявності системи правового регулювання відносин в інформаційній сфері, захисту законних інтересів громадян, суспільства й держави в розвитку інформаційного простору. Внаслідок цього забезпечення конституційних прав і свобод громадян природно передбачає правове регулювання інформаційної діяльності як окремих громадян, так і органів державної влади, засобів масової інформації, а також організацій, що забезпечують функціонування засобів і систем середовища передачі повідомлень [1].

Ця складова частина безпеки іманентна постіндустріалізму й викликана до життя природними соціальними й технічними процесами. Супроводжуючи глобалізацію й сприяючи їй, інформатизація породжує нові можливості й нові, в тому числі стратегічні, загрози. Для їхнього запобігання поки немає міжнародно-правових механізмів. Вироблення останніх, безумовно, є актуальним питанням сучасного права і дипломатії. Однак цей аспект проаналізований вченими даної галузі науки не в повному обсязі.

У цьому напрямі заслуговує всебічної уваги дисертаційне дослідження І. Сафронової «Політичні проблеми забезпечення міжнародної інформаційної безпеки», в якому комплексно розглянуті загрози міжнародної інформаційної безпеки (МІБ) військово-політичного, кримінального й терористичного характеру, описані їх недостатньо вивчені прояви й можливі взаємозв'язки між ними. Зазначеним автором проаналізовані діючі міжнародні політико-правові документи й механізми, що відносяться до інформаційної безпеки з

метою визначення їхньої достатності для регулювання питань забезпечення міжнародної інформаційної безпеки [2].

Заслугує наукової уваги й аналіз інформаційної безпеки в діяльності органів внутрішніх справ. У цьому напрямку варто визначити дисертаційне дослідження М. Величка «Інформаційна безпека в діяльності органів внутрішніх справ: теоретико-правовий аспект» [3], в якому автор зосередив свій науковий інтерес на аналізі методологічних принципів забезпечення інформаційної безпеки органів внутрішніх справ, інформаційного протиборства й ефективної інформаційної протидії кримінальним структурам із застосуванням правових і правоохоронних механізмів.

Метою дисертаційної роботи Т.А. Полякової «Правове забезпечення інформаційної безпеки при побудові інформаційного суспільства» є наукове осмислення фундаментальних теоретичних питань, що стосуються визначення юридичного поняття інформаційного суспільства, особливостей інформаційних правовідносин в області забезпечення інформаційної безпеки під час побудови інформаційного суспільства в період глобалізації. Рішення актуальних теоретичних і методологічних питань правового забезпечення інформаційної безпеки необхідні, на думку Т.А. Полякової, для розробки концептуальних положень правових основ розвитку сучасного інформаційного суспільства й конкретних пропозицій щодо вдосконалення законодавства в цьому напрямі [4].

Автор даної статті цілком погоджується з твердженням цитованого вище дослідника, що сучасний етап глобального інформаційного суспільства характеризується значним впливом дискурсивних феноменів, що реалізуються в конфліктних та інтеграційних параметрах, які безпосередньо впливають на рівень безпеки суспільства, особистості й держави, на виникнення нових загроз і ризиків для них.

Метою наукових розробок Д. Кафтанчикова є виявлення актуальних загроз інтересам особистості, суспільства й держави в інформаційній сфері й визначенні пріоритетних напрямків протидії їм на регіональному рівні державного управління. Зазначеним автором у результаті порівняльного аналізу наукових підходів до сутності й змісту поняття «національна безпека» виявляється його взаємозв'язок із процесом інформатизації, на підставі чого уточнюється поняття «інформаційна безпека регіону» з політико-правової точки зору [5].

У вітчизняній науці найбільш ґрунтовно проблеми інформаційної безпеки вивчені саме в юриспруденції. Під юридичними аспектами організаційно-правового забезпечення захисту інформації розуміється сукупність законів й інших нормативних правових актів, за допомогою яких досягалися б наступні цілі: всі правила захисту інформації є обов'язковими для дотримання всіма особами, що мають відношення до конфіденційної інформації; узаконюються всі міри відповідальності за порушення правил захисту інформації; узаконюються (здобувають юридичну чинність) техніко-математичні рішення питань організаційно-правового забезпечення захисту інформації, а також узаконюються процесуальні процедури вирішення ситуацій, що складаються в процесі функціонування системи захисту.

Розробка законодавчої бази інформаційної безпеки будь-якої держави є необхідною мірою, що задовольняє

найпершу потребу в захисті інформації під час визначення соціально-економічних, політичних, військових напрямків розвитку цієї держави.

У цьому плані особливо слід виділити дисертаційне дослідження українського правознавця Б. Кормича «Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України» [6], метою якого стало проведення комплексного аналізу організаційно-правових основ політики інформаційної безпеки України. Ним охарактеризовано динаміку процесу створення системи інформаційної безпеки, з'ясовано причини відставання інституціалізації й розвитку інформаційних правовідносин у цій сфері, визначено правові методи підвищення ефективності функціонування такої системи, запропоновано перспективну модель правового захисту інформаційної безпеки.

С точки зору автора статті, Б. Кормич є одним з найбільш впливових дослідників правового напрямку дослідження інформаційної безпеки у вітчизняній юридичній літературі. Саме він сформулював і уточнив правовий зміст основних понять і категорій інформаційної безпеки як складової частини національної безпеки, створив класифікацію об'єктно-суб'єктного складу й напрямків інформаційної безпеки, придатну для застосування в нормативно-правових актах. Зазначеним науковцем визначені особливості формування інформаційного права та правової бази інформаційної безпеки на сучасному етапі, зокрема в Україні. Особливої уваги заслуговує здійснений порівняльно-правовий аналіз повноважень державних органів у сфері інформаційної безпеки та аналіз співвідношення національного законодавства у сфері інформаційної безпеки з міжнародно-правовими нормами й стандартами, а також узагальнений сучасний досвід правотворчої та правозастосовної практики щодо захисту інформаційної безпеки як важливої функції держави.

Безсумнівним внеском у вітчизняну науку й освіту став підручник Б. Кормича «Інформаційне право» [6], в якому аналізуються базові принципи й положення інформаційного права, його основні інститути, розглядається правове регулювання основних видів інформаційних відносин та інформаційної діяльності. Особливе місце в даному підручнику зайняли питання, присвячені інформаційній безпеці з позиції юридичної науки. Автор даної роботи справедливо відзначає, що інформаційна безпека останнім часом стала одним з найважливіших напрямків інформаційної діяльності, що обумовлено рядом факторів. Насамперед, це ключова організаційно-управлінська і регулятивно-контрольна функція інформаційного фактора в сучасному суспільстві. Але пропорційно до збільшення ролі цього фактора підвищується можливість суспільно-небезпечних наслідків від протиправного втручання в інформаційні відносини та процеси. Крім цього, як пише автор підручника, в умовах сучасних глобалізаційних тенденцій Україна повинна бути здатною адекватно відповідати на всі виклики й небезпеки, пов'язані з побудовою глобального інформаційного суспільства [7, с. 116].

Ще одним фундаментальним дослідженням у вітчизняній юридичній науці на повному підґрунті можна вважати дисертаційне дослідження Ю. Максименка «Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки» [7], в якому визначені теоретичні та правові основи забезпечення інформаційної безпеки

України і здійсненій системний огляд українських та закордонних науково-практичних джерел щодо наукової розробки теми. Автором окреслені напрями співробітництва Європейського Союзу й України в інформаційній сфері, охарактеризований стан нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України та визначені головні проблеми в цій сфері. Особливої уваги заслуговують пропозиції з удосконалення національного законодавства щодо регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки України.

З аналогічних позицій аналізує предмет дослідження й О. Олійник. У дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України» [8] ним виявлені й систематизовані проблеми захисту інформації як складової частини (підсистеми) інформаційної безпеки України, обґрунтовані правові й організаційні основи удосконалення цієї діяльності.

Певної уваги заслуговує і дисертаційна робота І. Залєвської за темою «Інформаційна безпека України в сучасних умовах: політичний аспект», в якій розглянути основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних проблем інформаційної безпеки, виявлені інформаційно-технічні й соціально-політичні загрози та визначені національні інтереси України у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Ретельно обґрунтовано, що інформаційна безпека є однією з головних складників національної безпеки держави і повинна поєднувати інформаційний компонент безпеки і політику його практичної реалізації в діяльності органів державної влади та управління [9].

Висновки. Отже, можна зробити наступні висновки. Теоретико-правові проблеми забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави, правове регулювання організації та діяльності інститутів захисту державного ладу представлені в публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених. Водночас, незважаючи на значну увагу, що приділяється дослідниками проблем інформаційного суспільства обговоренню питань забезпечення інформаційної безпеки України, формуванню й реалізації державної політики України в цій області, цілий ряд аспектів поки залишаються слабо розробленими, що ускладнює створення ефективно діючої системи забезпечення інформаційної безпеки держави.

Література:

1. Сащук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки. URL: http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php
2. Сафронова І.Л. Политические проблемы обеспечения международной информационной безопасности: дисс. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.04. М., 2006. 211 с.
3. Полякова Т.А. Правовое обеспечение информационной безопасности при построении информационного общества: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право». М., 2008. 42 с.
4. Кафтанич Д.П. Информационная безопасность регионов: современное состояние и приоритеты обеспечения: автореф. дис. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.02 «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии». Орел, 2009. 28 с.
5. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спеціальність 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2004. 42 с.
6. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник. Харків: БУРУН і К, 2011. 334 с.
7. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень». Київ, 2007. 22 с.
8. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спеціальність 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2006. 22 с.
9. Залєвська І. Інформаційна безпека України в сучасних умовах: політичний аспект: дис. ... канд. політ. наук: спеціальність 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Одеса, 2011. 186 с.

*Карагіоз Р. С.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри публічного
управління та адміністрування
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Вдовиченко О. М.,
старший викладач кафедри
публічного управління та адміністрування
Одеського державного університету
внутрішніх справ*